

PIETISMUS A DOCENĚNÍ JEHO VÝZNAMU

Roger E. Olson a Christian T. Collins Winn, Reclaiming Pietism. Retrieving an Evangelical Tradition, Grand Rapids: Eerdmans, 2015, 190 stran i s rejstříkem.

Vycházejí v poslední době, řekněme dekadě, knihy o pietismu v dostatečném nebo, přinejmenším, postřehnutelném množství? Anebo jsou zřídka? A co knihy snažící se navíc pietismus objektivně(ji) zhodnotit? Na základě vlastní zkušenosti průměrně zorientovaného člověka bych řekl, že jich je spíš jako šafránu a/nebo že nedoputují k široké veřejnosti. V mnoha protestantských kruzích se pojem „pietista“ míní skoro jako nadávka, stavící takto označovaného věřícího na vedlejší kolej jako člověka omezeného, chybně jednostranného. Ale i mezi odborníky se na pietismus jako na jev názírá často s despektem, který nemá akademické opodstatnění, nýbrž je subjektivního rázu a patří k „nálepkovému inventáři“; kdybychom metaforu tohoto postoje hledali v textilnictví, řekli bychom, že je už „předepранý“. Tuto recenzi jsem formuloval v prosinci

2015, kdy se mi dostal do rukou článek „Pietism on the American Landscape“ ve třetím čísle časopisu *Concordia Journal* z téhož roku. Autor, emeritní profesor dějin náboženství na Concordia College v Bronxville (ve státě New York), Martin E. Conkling, v jeho úvodu dokládá, že pietismus byl v americké historiografii haněn a zjednodušujícím způsobem zavrhován, přičemž v současných pracích pozoruje snahu jej docenit a posoudit bez zaujatosti. Podobný vývoj zaznamenávají i autoři recenzované knihy, kterou ovšem Conkling necituje – s největší pravděpodobností vyšla v době, kdy byl se svou studií hotov – a hodlají se připojit k hlasům, jejichž záměrem je pietismus očistit od (nezaslouženě) znevažujících označení a docenit jeho význam. Činí tak rozhodně a cílevědomě, což naznačuje i název jejich knihy.

Již v první kapitole (s. 1–18) se noří do zmíněného problému spočívajícího v široce zakořeněném negativním postoji vůči pietismu a vyjmenovávají základní výtky směřované na jeho adresu: je (příliš) emocionální, individualistický, elitářský, staví se proti vzdělání,

myšlení jako intelektuální práci a nezajímá se o reálný svět. Dále pojednávají o kriticích pietismu z řad významných teologů (A. Ritschl, K. Barth), jejichž práce měly široký dopad na nevstřícnou percepci tohoto hnutí, a zkoumají, nakolik byli právi standardní podobě tohoto hnutí. Podle Olsona a Collinse Winna nerozlišovali jeho extrémní polohy od základní.

Následují čtyři (nebo tři) „povinné“ kapitoly (s. 9–107) připomínající osobnosti, které tento směr reprezentují, a pak jeho základní zásady a rysy. Druhá kapitola je věnována předchůdcům pietismu z řad římských katolíků (autor díla *Theologia germanica*), spiritualistů (Paracelsus) i protestantů (J. Arndt) a také obrodným hnutím v Německu, Anglii a Francii pozdního středověku. Třetí kapitola hovoří o počátcích pietismu a jeho koryfeích, P. J. Spenerovi a A. H. Franckem, zatímco čtvrtá traktuje jeho další a rozvintější projevy: radikální pietismus, pietismus (a dění kolem) hraběte M. L. Zinzendorfa, württemberský pietismus s jeho apokalyptikou.

V pořadí pátou kapitolu nazývám

„povinnou“ trochu nejistě, jelikož nepředstavuje „klasický výčet představitelů“, ale na druhé straně je svým obsahem stěžejní a nosná, jelikož právě ona představuje průběžný kámen této knihy. V tom spočívá její „povinnost“, je přece nutno připomenout základní črty pietismu. Na druhé straně skýtá možnost většího interpretačního manévrování – v tom tkví její (částečná) „nepovinnost“ – ačkoliv i hlubší a rozsáhlejší zkoumání představitelů pietismu by mohlo vynést na světlo nejednu zajímavost. Autoři zohledňují různé sady základních znaků pietismu, jak se nacházejí literatuře. Sami vybírají a prodiskutovávají deset: důraz na pravověrnost učení, na zkušenost víry, na obrácení a zbožnost z něho plynoucí, na aktivní život víry, na lásku k Bibli, křesťanský život ve společenství s druhými, na přetváření světa jako budování Božího království, na ekumenismus, irenismus a všeobecné kněžství věřících.

Na řadu přicházejí dvě kapitoly o dějinném vlivu pietismu (s. 108–159). Šestá pojednává o jeho rozšíření ve Velké Británii a v Severní Americe. Z prvků, které natrvalo zanechal evangelikálnímu

křesťanství v USA, zmiňme důraz na evangelizaci nebo na roli laiků. Pietismus formoval i tamní rodící se luterskou a reformovanou církev. Autoři se snaží koncipovat tuto kapitolu i z hlediska opomíjení významu pietismu, např. ve srovnání s puritanismem. Sedmá kapitola přibližuje znovuobjevení pietismu v 19. století, a sice v probuzeneckém hnutí v některých částech Německa i jinde (Švédsko, Holandsko), v politicko-vlastenecky orientované diakonické práci H. Wicherna, v dění kolem otce a syna Blumhardtových a částečně také v myšlení F. E. D. Schleiermachera či S. Kierkegaarda. Samozřejmě: toto hnutí prošlo tavnou pecí jiných konkurenčních a prosazujících se proudů: romantismu a racionalismu. Jeho podobu také určoval směr myšlení osobností, které z něj určitým způsobem vycházely, a/nebo dějinný vývoj, např. průmyslová revoluce.

Zajímavá a předmětné téma vhodně dokreslující je osmá kapitola (s. 160–181), která poukazuje na pietistické prvky v díle čtyř současných teologů, odlišných jak svým denominačním zázemím a te-

ologickým profilem (i když jde o protestanty), tak zaměřením jejich tvorby. Například kvaker Richard Foster ve svém spisu věnuje tématu spirituality (uvedme jeho knihu *The Celebration of Discipline*). Olson a Collins Winn u něj spatřují stopu pietismu v akcentaci role malých skupinek jako prostředku posílení života církevního sboru. V pracích Jürgena Moltmanna hojně figurují eschatologické důrazy, na kosmického Krista nebo na obnovu světa zakotvenou v jeho zmrtvýchvstání, které najdeme ve württemberském pietismu či v teologii Ch. Blumhardta (1842–1919).

V závěru (s. 182–186) pisatelé hovoří o vyvažující roli pietismu v teologii a životě církve, formulují pět principů, které reprezentuje, např. vyrovnaný vztah mezi učením a vírou nebo tezí, podle níž motorem teologie má být modlitba a zbožnost. Tím (znovu) poukazují na jeho význam a završují svůj výklad.

Kniha představuje zdařilý, pestří a, vzhledem k svému rozsahu, bohatý průřez pietismem, obrací též pozornost k jeho mimoněmeckým, neúzkoprsým (intelektuálně „rozmáchnutým“, tvůrčím, ekume-

nickým) a neortodoxním (čili méně známým) podobám. Její autoři se opírají o hojné množství literatury nejen anglické, ale i německé. V průběhu tematizace zvolené látky se snaží sledovat vytknutý cíl: docenit pietismus a jeho živé dědictví a vyvracet nepřiměřené výhrady vůči němu vznášené. Jejich apologie pietismu je však roztroušená po jednotlivých kapitolách, navíc ne rovnoměrně, takže nevzní dost pádně a kompaktně. Pro větší přehlednost a výraznost argumentace mohla být před závěr umístěna kapitola, která by se na tento krok zaměřila a shrnula a podtrhla záměr obou původců.

Rovněž mám za to, že mohli jasněji, na příkladech denominací, rozličných skupin, osobností a/nebo teologické tvorby, nasvítit negativní jevy pietismu přičítané – ať z hlediska jejich fakticity, či jejich vstřícné nebo nesouhlasné interpretace. Domnívám se, že v takto vedené diskusi o charakteru pietismu nedosáhli dostatečné hloubky, konkrétnosti ani šíře. V první kapitole se sice vyrovnávají s Ritschlem a Barthem, což je správný krok, ale činí tak pouze „v rozjezdu“, aby

v ní nastínili problém, kterým se chtějí zabývat. A třebaže jsou jejich závěry ohledně postojů obou velikánů nosné, vycházejí příliš ze sekundární literatury, je samotné ke slovu téměř nepustí (Ritschla jednou, Bartha také jednou, navíc sekundárně) a čtenáře s jejich argumentací, jejím směrem, dosahem, s její hloubkou přímo neseznámí. Zůstává otázkou, na kolik Olson a Collins Winn pronikli do podstaty jejich výhrad vůči pietismu. Příkladem konkrétní dobové kritiky pietismu může být stať C. F. W. Walthera (1811–1887) v knize *The Proper Distinction between Law and Gospel* (Saint Louis: CPH, 1986, 140–150) polemizujícího s názory J. P. Fresenia (1705–1761). Zkrátka kritice a obraně pietismu mohli věnovat zvláštní kapitolu – i ve jménu poučení a ve snaze pochopit jeho odpůrce. (V ní by mj. stálo za to poukázat na možný psychický blok jako příčinu vehementního vymezování se mnohých vůči pietismu, jelikož svou, více či méně proklamovanou, emocionalitou, vroucností, přímočarostí i zranitelností vybízí k rezignaci na bezpečný odstup, který si lidé, zvláště o vyváže-

nost a „nezaujatost“ usilující muži, přirozeně, až instinktivně, hlídají a chrání. Ale našly by se i další problémy hodné pozornosti.) V takovéto separátní kapitole by měli příležitost se důsledněji a více zešíroka poměřit s různými problémy, které s pietismem souvisejí. Bez ní je jejich kniha mnohem víc historickým přehledem o tomto proudu.

Osobně v jejich práci postrádám zmínku o norském probuzeneckém hnutí 19. století vzniklém kolem H. N. Haugeho (1771–1824), které povzneslo zemi i hospodářsky a politicky. Haugeho příjmení zazní pouze v citaci slov R. Fostera (s. 168) v souvislosti se setkáváním ve skupinkách. Šestá kapitola je pak velmi skoupá na pojednání o pietismu ve Velké Británii – ve srovnání s prostorem, který v tomto směru vyčleňuje severní Americe. Pro kritické postřehy však není radno přehlédnout klady recenzované knihy, které jsme shrnuli na začátku tohoto odstavce. Kniha zdařile postihuje své téma, je věcná, čtivá a jasným, angažovaným způsobem vyzývá k docenění pietismu a jeho živého dědictví.

Autoři knihy jsou profesory evan-

gelikálních teologických vysokých škol v USA. R. Olson působí na George W. Truett Theological Seminary ve Waco v Texasu, Ch. Collins Winn na Bethel University v St. Paul v Minnesotě.

Marek Říčan

NOVÁ KNIHA O LUTHEROVI

Jerzy Sojka, Czytanie Reformatora. Marcin Luter i jego Pisma, Włsta: Wydawnictwo „Luteranin“, 2014, 158 stran.

Činorodý a perspektivní odborný asistent Křesťanské teologické akademie (ChAT) ve Varšavě vydal v knižní a doplněné podobě sérii svých článků vyšedších původně v časopise „Luteranin“, čtvrtletníku luterských sborů ve Visle a Jistebné. Představují rozbor stěžejních Lutherových děl. Kniha sestává ze čtyř tematických částí. První si všímá začátku Lutherova působení a seznamuje s jeho devadesáti pěti tezemi proti odpustkům. Druhá část je věnována programu reformy církve, v níž autor rozebírá tři spisy, mj. *O svobodě křesťanské*. Třetí část se zaměřuje na pět Lutherových etických prací, např. *O dobrých skutcích*